శ్రీః

ఓం శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయకవి విరచితమ్

ధనవర్ణనమ్

ఆంధ్రానువాదం - **శ్రీ ధర్మపురి శేషగిరిశర్మ,** సంస్కృతపండితుడు

1. స్త్రియో ద్యూతం పానం హింసా చేతి స్థానచతుష్టయం లబ్ధ్వాప్యపరితుష్యతే కలిపురుషాయ సువర్ణం స్థానాన్తరం దత్తం కలిజితా పరీక్షితా భూభృతా పురా। ప్రసిద్ధమిదం భాగవతే, తచ్చ ధనస్థానం ప్రాప్య తుష్టోఽభూత్కలిః। ధనాధీనత్వాత్స్త్ర్యాదిస్థాన చతుష్టయస్య, ధనాభావే తన్నిర్వహణాయోగాత్। ధనేన హి పురుషో వేశ్యాదిస్త్రీసఙ్గతో భవతి, అక్షైశ్చ దీవ్యతి, మదిరామ్పిబతి, పశూంశ్చ క్రీత్వా హినస్తి కలావుపలభ్యమానాస్సర్వే చ దోషా ధనమాశ్రిత్యైవవర్తన్తే।

పూర్వకాలమున కలిమాయను జయించిన పరీక్షిన్మహారాజు కలిపురుషుని సాగనంపుటకై స్త్రీలు-జూదము-మద్యము- మాంసము అనెడి నాల్గుస్థానముల నాతనికి జూపెను కాని తృప్తి జెందదయ్యె. అంతట సువర్ణ (ధన) మనెడి మఱి యొక స్థానము నిచ్చెను. ఈవిషయము భాగవతమున బ్రసిద్ధమైయున్నది. ధన స్థానమును బడిసి కలిపురుషుడు తృప్తి జెందెను. ఏలయన-తక్కిన నాల్గు స్థానములు ధనమునకు లోబడియుండును. ధనములేనిదే అందెద్దానినిగూడ నిర్వహించుటకు వలనుపడదు. ఎట్లందురా...... ధనమువలననే-పురుషుడు వారకాంతల గూడును: జూదమాడును:మద్యపానమొనర్చును. పశువులగొని హింసించును. కలికాలమున గోచరించుదోషములన్నియు ధనము నాశ్రయించియే యున్నవి.

2. తథా హి:- ధనకృతే బ్రాహ్మణోఽపి చౌర్యం ద్యూతం వా కరోతి తదుక్తమ్:-

శ్లో॥ భిక్షో!మాంసనిషేవణం ప్రకురుషే? కిన్తేన! మద్యం వినా
మద్యఞ్చాపి తవప్రియమ్? ప్రియమహో! వారాఙ్గనాభి స్సమమ్।
వేశ్యాప్యర్థరుచిః కుతస్తవ ధనమ్? ద్యూతేన చౌర్యేణ వా!
చౌర్యద్యూతపరిగ్రహోస్తి భవతో? భ్రష్టస్య కావాగతిః?॥ ఇతి॥

ధనముకొఱకు బ్రాహ్మణుడు సయితము చౌర్యమునో ద్యూతమునో చేయును.

ఈవిషయమున నీక్రింద సంవాదమును జూడుడు. ఒక సన్యాసి మాంసభక్షణము సేయుచుండగా నొకగృహస్థుడు జూచి యిట్లడిగెను.

గృహ:-ఓయీ! పరివ్రాజకా! నీకు మాంసభక్షణము సేయుట తగునా?
సన్యాసి:- మద్యము లేనిదే దీనియందు పసలేదు.
గృహ:- ఓహో మద్యము కూడ నీకు బ్రియమా?
సన్యాసి:- వారాంగనలుకూడా ప్రియమే.
గృహ:- వారకాంతలు ధనప్రధానలు. నీకుధనమెట్లువచ్చును?
సన్యాసి:- జూదమో చౌర్యమో ఆశ్రయించిన ధనము వచ్చును.
గృహ:- చౌర్య ద్యూతములలో గూడ నీకు పరిచయము కలదా?
సన్యాసి:- లేనిచో భ్రష్టునకు గతియెద్ది?

ఈసంవాదము వలన ధనముకై పురుషుడెన్ని పాటులనైన బడునని తెలియుచున్నది.

3. నిన్దితమపి కృషి-వాణిజ్య- వృద్ధివ్యాపార- రాజుసేవన- భృతకాధ్యాపన- తౌర్యత్రిక -యుద్ధాన్నవిక్రయ కన్యావిక్రయ, భార్యవేశ్యీకరణ- మిత్రద్రోహ -విశ్వస్తఘాతప్రముఖదుష్కార్యచయమాచరతి। స్త్రీ బాల వృద్ధాదిహననఞ్చ కురుతే। తదేవం ధనస్య లబ్ధయే,లబ్ధస్య ధనస్య వృద్ధయే చ, బహూని పాపాని విదధతి। లబ్ధేన చ ధనేన బహూని పాపాని విదధతి। ఏవం సర్వపాపాశ్రయత్వా దేవ కలిపురుషస్య ప్రధానం స్థానం ధనమ్। పాపమయో హి కలిః!

సేద్యము-వ్యాపారము-రాజసేవ-జీతమునకు వేదము చెప్పుట-సంగీతము- యుద్ధము- అన్నవిక్రయము- కన్యావిక్రయము- భార్యను పడుపువృత్తిలోనికి దింపుట- మిత్రద్రోహము నమ్మినవారిని మోసగించుట మున్నగు శాస్త్రనిందితము లగు దుష్కార్యముల నెన్ని యేని ధనముకై యాచరింతురు. స్త్రీలను శిశువులను వృద్ధులను హత్యచేయుదురు. ఈరీతి ధనము సంపాదించుటకును, కూడిన ధనము వృద్ధిసేయుటకును పెక్కు పాపకృత్యముల నాచరించుచుందురు. సంపాదించిన ధనమువలనను జాల పాపకార్యముల జేయుచుందురు. ఈవిధముగ సమస్తపాపములకు నాశ్రయమగుటంజేసి ధనము కలి పురుషునకు బ్రధానస్థానముగ నేర్పడెను. కలి పురుషుడు పాపమయుడు గదా!

4. ఇదఞ్చ ధనం స్వాశ్రయస్య పురుషస్య బహుధా దుఃఖమేవ కరోతి, న తు సుఖమ్। అర్థానామార్జనే దుఃఖం తథైవ పరిపాలనే నాశే దుఃఖం వ్యయే

దుఃఖం ధిగర్థాన్క్లేశ కారిణ ఇతి వచనాత్।

ధనము ఎవరినాశ్రయించియుండునో ఆతనికి బహు విధముల దుఃఖము కలుగజేయును. కాని సుఖము కలుగజేయదు. ఎట్లన–ధనము సంపాదించునపుడు కష్టము. దానిని సంరక్షించుటలో గష్టము. ఆధనము నశించిన గష్టము. ఖర్చయిన గష్టము, ఇట్లిన్నివిధములగు గష్టములకు నిలయమైన ధనము నింద్యమైనది.

5. అతఏవ– "అర్థమనర్థం భావయ నిత్యం నాస్తి తతస్సుఖలేశస్సత్యమ్, పుత్త్రా దపి ధనభాజాం భీతిస్సర్వత్రైషా విహితా రీతి" రిత్యాచార్యైరుక్తమ్। అర్థీ హి పుత్త్రమిత్రకళత్రాదిస్వజనైరర్థజనైః రాజపురుషైః చోరజనైశ్చ బాధ్యతే। తృష్ణయా స్వార్జితం పిత్రార్జితం వా ధనం త్యక్తుం న శక్నోతి।

కావుననే శ్రీశఙ్కరాచార్యులవారిట్లు బోధించిరి. మూర్ఖుడా!ధన మనర్థదాయకమని గుర్తింపుము! దానివలన సుఖమిసుమంతయులేదు. ధనవంతులకు దమ పుత్రుల జూచినను భయమొదువు చుండును. లోకమందంతట నీవిషయము ప్రసిద్ధమై యున్నది." ధనవంతుడు భార్యాపుత్రాదులచేతను యాచకులచేతను ఉద్యోగస్థుల చేతను దొంగలచేతను భాధింపబడును. ఆశ వలన స్వార్జితధనముగాని పిత్రార్జితమును గాని ఖర్చు పెట్టడు.

6. శ్లో॥ ప్రాయో ధనవతామేవ ధనే తృష్ణా గరీయసీ।
పశ్య కోటిద్వయాసక్తం లక్షాయ ప్రవణం ధనుః॥ ఇతి వచనాత్।

శ్లో॥ యయా కయాపి బాధయా ధనైకదేశస్యాపి త్యాగాద్భృశం ఖిద్యతే।
ధనత్యాగాత్ప్రాణత్యాగమేవ వరం మన్యతే ధనికః।

శ్లో॥ వేధా ద్వేధా భ్రమంచక్రే కాన్తాసు కనకేషు చ।
తాసు తేష్వప్యనాసక్తః సాక్షాద్భర్గో నరాకృతి రిత్యత ఏవ స్మర్యతే॥

ఒక మహాకవి ధనాశనుగూర్చి చమత్కారముగ నిట్లు వచించెను. సామాన్యముగా ధనికులకే ధనమందెక్కువ యాశయుండును. చూడుము రెండుకోటులతో (అంచులతో) సంబంధము గలిగిన ధనస్సు లక్ష కై యెదురుచూచు చుండును. ఇచట శ్లేషమర్యాదవలన రెండర్థములు తెలియుచున్నవి. ఎట్లన– రెండుకోట్ల ధనముగలవాడు మఱియొక లక్షకై కృషి సేయుచుండునని యొక యర్థము, కోటి అనగా అంచు అని రెండవయర్థము. లక్షమనగా లక్ష్యము. రెండంచులను బిగించిన ధనస్సు లక్ష్యమునకు సిద్ధమగుచున్నదికదా! ఎద్దియేనియొక కష్టము వాటిల్లి ధనము గొంతవ్యయమైనను ధనికుడు దుఃఖించును. ధనముపోవుటకంటె ప్రాణముపోవుటే మంచిదని, యతడు దలంచును. కావుననే "బ్రహ్మదేవుడు మానవులకు రెండు విధములగు మోహము సృజించెను. 1) కాంతలందు 2) ధనములందు. ఈ రెంటియందు మోహము జెందనివాడు మనుష్య రూపము ధరించిన పరమేశ్వరుడనియే చెప్పవచ్చును. అనియొక స్మృతివాక్యము తెలుపు చున్నది.

7. కిఞ్చాయం ధనికో యద్యపాత్రే యయా కయాసి బాధయా ధనం దత్తే। తర్హి తేన ధనేన యద్యత్పాతకం సప్రతిగ్రహీతా కరోతి, తస్య తస్య సర్వస్యాప్యంశమయం దాతా భజతే। ధనేన చ మత్తః స్వల్పమూల్యైనైవ పరద్రవ్యాణి గోభూమ్యాదీన్యపహరతి।

ధనికుడు తప్పనిసరియై యొకయపాత్రునకు గొంత ధనమిచ్చుట సంభవించును. ఆధనముతో నే యే పాపకార్యము లొనర్చునో వానియన్నిటినుండి గొంతభాగము దాతకు సంక్రమించును. మఱియు ధనికుడు సమయము గనిపెట్టి పేదవారినుండి గోవులను భూములను కొద్దిధరలకు గొనివేయుచుండును.

8. ధనరక్షార్థం బహూన్ఖలాన్స్వవశీకృత్య పరదారాం శ్చాపహరతి। తైశ్చ ఖలైర్మాంసార్థం బహవః పశవో గవాదయశ్చ హింస్యనే–గూఢం ప్రకాశం వా న చ మాంసభక్షణార్థం పశువిశసనం యుక్తమేవేతి వాచ్యమ్। యజ్ఞార్థం పశువిశసనమేవ యుక్తమ్। న మాంసభక్షణార్థమ్। "యజ్ఞార్థం పశవస్సృష్టా" ఇతి శాస్త్రాత్।

ధనరక్షణమునకై పెక్కుదుర్మార్గులను జేరదీయును, పరకాంతల సపహరించును. అటులజేరిన దురాత్ములు మాంసార్థమై గోవులు మున్నగుమృగములను రహస్యముగనో ప్రకాశముగనో వధింతురు. మాంసమునకై పశువుల జంపుట యుక్తమే కదా అని తలచరాదు. యజ్ఞమునకై పశువులు సృష్టింప బడినవని శాస్త్రము తెలుపుచున్నదిగాన యజ్ఞ నిర్వహణమునకు మాత్రమే పశువుల వధింపవచ్చును. మాంసమునకై పశువుల వధించుట యుక్తముగాదు.

9. మాంసభక్షణం చాయుక్తమ్। – స్వమాంసం పర మాంసేన యో వర్ధయితుమిచ్ఛతి। అనభ్యర్చ్య పితౄన్దేవాంస్తతోఽన్యో నాస్త్యపుణ్యకృదితి। మాంసభక్షయితాఽ ముత్రయస్య మాంసమిహాద్మ్యహమ్, ఏతన్మాంసస్య మాంసత్వం

ప్రవదన్తి మనీషిణ ఇతి మను వచనాత్।

మాంసభక్షణమును శాస్త్రమెటుల నిందించెనో చూడుడు– "ఇతర మాంసములతో దనమాంసమును వృద్ధిజేయ నెవడు దలపెట్టునో ఆతనికన్న పాప వర్తనుడు మఱియొకడులేడు. పితృదేవతలను నారాధించునపుడు మాత్రము దోషములేదు. "మాంస" పదమునుగూర్చి మనుస్మృతి యెట్లు నిర్వచించెనో చూడుడు!– మాంసార్థమై వధింపబడు పశు విట్లను కొనునట! మాం (నన్ను) సః (అతడు) భుజించును– ఎవని మాంసమును నేను పరలోకమున భుజింతునో– అని. ఈ **మాం స** *పదములే మాంస పదమయ్యెనని భావము.*

10. మాంసవర్జనాచ్చ మహాఫలం భవతి। "వర్షేవర్షేஉశ్వమేధేన యో యజేత శతం సమాః మాంసాని చ న ఖాదేద్య స్తయోః పుణ్యఫలం సమమితి మను వచనాత్।

మాంసభక్షణము మానివేయుటవలన మహత్తర మగు సుకృతము లభించునని యీక్రింది మనువచనము దెల్పుచున్నది. ప్రతిసంవత్సర మొక యశ్వమేధయాగము చొప్పున నూరుసంవత్సరములాచరించిన నెంతటి సుకృతము లభించునో మాంస భక్షణము మానివేసినవాని కంతటి సుకృతము ప్రాప్తించును.

11. నను "న మాంసభక్షణే దోషా న మద్యే న చ మైథునే ప్రవృతిరేషా భూతానాం నివృత్తిస్తు మహాఫ" లేతి మనువచనాదదుష్టమ్మాంసభక్షణ మితి చేన్నైవమ్। జ్యోతిష్టోమాదౌ సౌత్రామణ్యాదౌ స్వదారేషు ఋతు కాలే చక్రమేణ త్రయాణాం తేషామదుష్టత్వేஉ ప్యన్యత్ర దుష్టత్వమేవ।

మాంసభక్షణము–మద్యపానము–మైథునము ఇవి మానవులకు సహజముగా పట్టుబడు విషయములు గాన వీనిలో దోషములేదనియు, పట్టుబడిన దానిని విడచుటయే మహాఫలదాయకమనియు, మనుస్మృతిబోధించుచున్నందున మాంస భక్షణము దోషావహము కాదని తలంతు రేమో! అది పొరబాటు. జ్యోతిష్టోమమున మాంసభక్షణము –సౌత్రామణియందు మద్యపానము–ధర్మపత్నియందు మైథునము వీనికిమాత్రమే దోషము లేదు. తక్కినవిషయములందవి దోషావహము లని ధర్మశాస్త్రముయొక్క ఆశయము.

12. కిఞ్చ యుగాన్తరేషు ద్విజానామ్మాంసభక్షణమస్తు నామ! కలౌ

తన్నిషిద్ధమేవ। పలపైతృకాదేర్నిషిద్ధత్వాత్। తథా ధనికః బలవర్ధక వస్తుసేవయా సుత్తస్సన్ దివామైథునా గమ్యాగమనాదీని చ కరోతి। సాధూంశ్చాధిక్షిపతి। కిమ్బహునా! అధనాశ్రయం యత్కిమపి నాస్త్యేవ దుష్కర్మ లోకే।

ఇతరయుగములలో ద్విజులకు మాంసభక్షణము వలన దోషములేకుండుగాక! పలపైతృ కాదులు నిషేధింపబడినవిగాన కలియుగములో అది దోషావహము. ఇట్టి నిందితకర్మలను ధనికుడొనర్చును. మఱియు ధనికుడు బలవర్ధక పదార్థముల సేవించుటచే మదించి దివాసంభోగము కూడని స్త్రీల పొందు మున్నగు నకార్యముల జేయును. సజ్జనుల నిందించును. వేయేల? ధనసంబంధములేని దుష్కార్యము ప్రపంచమున లేనేలేదు.

13. ఏవం ధనాశ్రయదుష్కర్మకారీ ప్రపద్యతే యమలోకే బహ్వీర్యాతనాః, పునరుత్పద్యతే చ నికృష్టజాతిషు। క్రమేణ స్థావరతాఞ్చ ప్రయాస్యతీత్యహో ధనస్య దుష్టత్వమ్।

ఇట్లు ధనమూలమున బాపకార్యముజేయువాడు యమలోకమున బెక్కు యాతనలకు గురియై మరుజన్మమున నీచజాతులలో జన్మించును. పిమ్మట బక్షి మృగాది జన్మములను ఆవల స్థావర జన్మమును బొందును గాన ధనము యొక్క దుష్టత్వ మింతయని చెప్పజాలము.

14. తస్మాద్యో నరకం న జగమిషతి తేన నిర్ధనేనైవ భావ్యమ్। ఇతి। అత్రోచ్యతే। ధర్మార్థకామమోక్షాశ్చత్వారః పురుషార్థాః। తత్ర ధర్మాకామమోక్షాస్త్ర యోప్యర్థాధీనా ఏవేతి నాస్తి నిర్ధనస్య యః కోపి పురుషార్థః। తథాహి– నిర్ధనస్య తావత్ ద్విజస్యోపనయన సంస్కార ఏవ న సిద్ధ్యతి ధనసాధ్యత్వాత్తస్య।

పై దెల్పిన కారణములనుబట్టి "యెవడు నరకమును దప్పించుకొనదలచునో అతడు నిర్ధనుడుగా నుండవలె" నని తేలుచున్నది. కాని, ఇదియంతయు నసంగతము. వినుడు:– ధర్మార్థ కామమోక్షములని పురుషార్థములు నాలుగు. అందు ధర్మము కామము మోక్షము అను మూడుపురుషార్థములును అర్థమునకు లోబడియుండును గాన ధనహీనునకు బురుషార్థమెద్దియులేదు.

ఎట్లన– ధర్మాచరణమునకు మూలమైనది యుపనయనము, అది ధన సాధ్యమైనదికాన నిర్ధనునకుపనయనము గూడ సిద్ధింపదు.

15. **న చ నిర్ధనో ధనికేనోపనీయతే ఇతి వాచ్యమ్। య ఉపనేతా తస్యాపి నిర్ధనత్వే కథం తత్సిద్ధిః? న చ పితుర్నిర్ధనత్వేపి పరేణ కేనచిదుపనీయతే ద్విజపుత్ర ఇతి వాచ్యమ్। తస్యాపి పరస్య నిర్ధనత్వే తదసిద్ధేః। తస్మాదుపనేత్రా తావద్ధనికేన భావ్యమ్।**

ధనవంతుడు నిర్ధనున కుపనయనము గావించునందురా? అతడును నిర్ధనుడైన నుపనయన మెట్లు జరుగును? తండ్రి నిర్ధనుడైన మఱియొక ధనికు డుపనయనము జేయునందురా? అతడుగూడ నిర్ధనుడైన జేయునది యేమిగలదు? కావున నుపనయనము జేయువాడు ధనికుడై యుండవలెను.

16. **అథ సోయముపనీతో యద్యధనస్తర్హ్యస్య గృహస్థాశ్రమ ఏవ న భవతి, గృహస్థాశ్రమస్య ధనప్రయుక్తత్వాత్ న హి నిర్ధనాయ ద్విజాయ కోపి కన్యాం ప్రదత్తే। న చ నిర్ధనాయాపి సవిద్యాయ కన్యాం దద్యాదేవ కశ్చిత్సుకృతీతి వాచ్యమ్! తస్యాపి కన్యాదాతుర్నిర్ధనత్వే కథనం వివాహ సిద్ధిః? వివాహో హి ద్రవ్యసాధ్యః।**

కష్టపడి యెటులనో ఉపనయనము జరిగినను ధనము లేనిదే వివాహము జరుగదు. గృహస్థాశ్రమము ధనముపై నాధారపడినది. ధనహీనునకు గన్య నెవరిత్తురు? ధనము లేకున్నను విద్యావంతుడైనచో బుణ్యాత్ముడెవరైన గన్యనిచ్చు నందురా? ఆకన్యాదాతకుగూడ ధనముగావలెను. లేని యెడల ద్రవ్యసాధ్యమైన వివాహమెట్లుజరుగును?

17. **అథ కృతోద్వాహోప్యయం నిర్ధనః కథం సంసారం నిర్వహేత్? కథం వాఽతిథిపూజనాదీన్ కుర్యాత్?కథం వా గృహం సమ్పాదయేద్గృహే తిష్ఠన్హి గృహస్థ ఇత్యుచ్యతే! వసన్తేవసన్తేజ్యోతిషాయజేతేత్యాది శ్రుతివిహితాని జ్యోతిష్టోమాదీని నిత్యకర్మాణి విదధ్యాత్? విహితాకరణే హి పతితస్స్యాత్।**

కష్టముమీద నెటులనో వివాహము జరుగునిండు అపుడైనను నిర్ధనుడు కుటుంబనిర్వహణమెట్లు జరుపును? అతిథుల నెట్లు పూజించును? ఒక యిల్లు కట్టుకొను టెట్లు? ఇంటియందు నివసించిన గదా యింటివాడు (గృహస్థుడు) అని పిలువబడుట! గృహస్థునకు విధింపబడిన జ్యోతిష్టోమాది యాగముల నెట్లాచరించును? వేదావిహితకర్మల జేయని యెడల బతితుడగును గదా!

18. **న చ నిర్ధనాయాస్మై ధనికః కశ్చిద్గృహభూమ్యాదిదానం కుర్యాదితి వాచ్యమ్। తస్యాపి దాతురధనత్వే కథం దానసిద్ధిః? ఏవ మధనస్య విహితకరణాభావాన్న స్వర్గాదిప్రాప్తిః। నాపి చిత్తశుద్ధిప్రాప్త్యాదిద్వారా మోక్షసిద్ధిః, నాపి కామసిద్ధిః స్వస్యైవ భుక్తి శూన్యత్వే కథం భార్యాయా భుక్తిః? కథం వా తత్సంయోగజన్యం సుఖమ్। తస్మాద్యథా దుష్కర్మాణి ధనాశ్రయాణి, తథా సత్కర్మాణ్యపి ధనాశ్రయాణ్యేవ। ఇమే చ ధనగత దుష్టత్వ శిష్టత్వే ధనాశ్రయపురుషగత దుష్టత్వశిష్టత్వప్రయుక్తే ఏవ న తు స్వాభావికే।**

నిర్ధనుడైన గృహస్థునకు వేఱొక ధనికుడు గృహము భూమి మున్నగువానిని దానము చేయవచ్చునందురా? అతడుగూడ నిర్ధనుడైన దాన మెట్లుసిద్ధించును? ఈ విధముగ ధనహీనునకు శాస్త్రవిహితకర్మల నాచరించుట కనకాశముండదు గాన నాతనికి పుణ్యలోకములు ప్రాప్తింపవు. కర్మల జేయనిదే చిత్తశుద్ధిగలుగదు –జ్ఞానమున కవకాశములేదు. మోక్షము మాటయే యుండదు. ఇట్లే నిర్ధనునకు కామప్రాప్తియులేదు. తనకే భుక్తిజరుగనిది భార్యకేమి పెట్టును? ఆమెతో నెట్లు భోగించును? కావున ధనము దుష్కృత్యములకు మూలమని యెటుల నిరూపించితివో అటుల సత్కార్యములకు గూడ ధనమే మూలమని గుర్తింపుము. ధనమువలన సంభవించెడి దుష్కార్యములుగాని సత్కర్మలుగాని ఆధనము గల వ్యక్తియొక్క గుణములనుబట్టి జరుగుచుండును, అవి ధనమునకు సహజమైనవి కావు.

19. **తథా హి– దేశే కాలే పాత్రేచ దత్తం సద్విత్తం సకామం దాతారం స్వర్గం నయతి నిష్కామం చిత్తశుద్ధి జనన ద్వారా మోక్షం నయతి। సన్నిహిత మృత్యుకాలో హి ధనికోఽ చిరేణ కాశీం గత్వా తత్ర శివాత్తారకోపదేశం లబ్ధ్వా తత్సేవయా ప్రవృద్ధసత్త్వగుణస్సన్ జ్ఞానం లబ్ధ్వా ముచ్యతే।**

ఎట్లన–దేశకాల పాత్రములను గమనించి చేయబడినదానము, దాతకు ఫలాపేక్ష యున్నచో స్వర్గము కలుగజేయును: ఫలాపేక్షలేనియెడల చిత్తశుద్ధి కలిగించి మోక్షకారణమగును. మరణకాలము సమీపించినపుడు ధనవంతుడు కాశికేగి శివునివలన తారకోపదేశము బడసి ముక్తిగాంచును. మఱియు ధనికుడెంత వెలకల్గినను సాత్త్వికాహారమును భుజించును:తద్ద్వారా సత్త్వగుణము పెంపొంది జ్ఞానము లభించును. క్రమముగా ముక్తుడగును.

20. **ధనికః స్వం పుష్ణాతి, స్వకుటుమ్బం పుష్ణాతి, అతిథీనభ్యాగతానర్థినశ్చ పుష్ణాతి, మిత్రాణాఞ్చోపకురుతే. గురోస్సకాశాద్విద్యాం లబ్ధ్వా దక్షిణాదానేన గురుం తోషయతి 'గురుశుశ్రూషయా విద్యా పుష్కలేన ధనేన' వేతి హ్యుక్తమ్!**

ధనికుడు దనను దనకుటుంబమును పోషించును. అతిథుల నభ్యాగతుల బూజించును. మిత్రుల కుపకరించును. గురువులనొద్ద విద్యాభ్యాసమొనర్చి విద్యబడసి గురువును ప్రియమైన దక్షిణయిచ్చి సంతోషపరచును. గురు శుశ్రూష వలనగాని పుష్కలమైన ధనముద్వారాగాని విద్యలభించునని పెద్దలు వచింతురు.

21. **దక్షిణాశయైవ శిష్యాయ గురుశ్శ్రద్ధయా విద్యాము పదిశతీతి విద్యాయా అపి ధనమేవ సాధనమ్। ప్రాప్తౌ భవతి। ధనికశ్చ విద్వాన్ శిష్యేభ్యోఽన్న-దానపూర్వకం విద్యాదానం కరోతి। తస్మాచ్చ దానాద్దాతా స్వర్గం గచ్ఛతి, పరమపదఞ్చ।**

శిష్యుడు ధనికుడైనచో పుష్కలముగా దక్షిణ లభించునను నాశచే గురువుశ్రద్ధతో విద్యనేర్పును. కావున విద్యాప్రాప్తికిని ధనము కారణమగును. విద్వాంసుడు ధనికుడైనచో శిష్యులకు భోజనమిడి విద్యాదానముచేయును. తన్మూలమున దాతకు స్వర్గము అటుపై పరమపదము ప్రాప్తించును.

22. **రాజపురుషా రాజానశ్చ ధనికం సజ్జనం సమ్మానయన్తి విద్వాంసశ్చ ధనికం సేవన్తే। ధనిక ఏవ జ్యోతిష్టోమాది కర్మకరణే శక్నోతి। అనృతమపి ధనికేనోక్తమేవ సర్వే సత్యత్వేన గృహ్ణన్తి। "యస్యాస్తి విత్తం స నరః కులీనః స ఫణ్డితః స శ్రుతవాన్ గుణజ్ఞః। స ఏవవక్తా స చ దర్శనీయః సర్వే జనాః కాఞ్చన మాశ్రయన్తి" యద్వా "సర్వే గుణాః కాఞ్చనమాశ్రయన్తి" ఇతి భర్తృహరిరప్యువాచ।**

రాజకీయోద్యోగులుగాని రాజుగాని ధనికుని గౌరవింతురు. విద్వాంసులుగూడ ధనికు నాదరింతురు. జ్యోతిష్టోమాది యాగముల ననుష్ఠించుటకును ధనికుడే సమర్థుడు. ధనికుడసత్యము జెప్పినను ప్రజలు దానిని సత్యముగా గ్రహింతురు. ఈ విషయమున నొక మహాకవి యిట్లుచెప్పెను. "ఎవని యొద్ద ధనముండునో అతడుకులముగలవాడు, అతడే పండితుడు శాస్త్రజ్ఞుడు గుణవంతుడు, నతడే వక్త దర్శనీయుడును: ప్రజలందఱు ధనమునే యాశ్రయింతురు."కాదు:"గుణములన్నియు

ధనము నాశ్రయించు"నని భర్తృహరి నుడివెను.

23. **వాపీకూపతటాకాఽఽరామాఽఽలయాదిసత్కర్మాణి సర్వాణ్యపి ధనైకసాధ్యాని। అన్నదానఞ్చ ధనైక సాధ్యమ్। న చ దరిద్రా అపి భిక్షిత్వా పూర్వోక్తాని కుర్వన్తీతి వాచ్యమ్। భిక్షయాపి తే ధనం లబ్ధ్వైవ కుర్వన్తి, నతలబ్ధ్వేతి కృత్వా తత్కర్మ కరణసమయే తే ధనిన ఏవ।**

బావులు, చెరువులు, తోటలు, దేవాలయములు మున్నగు సత్కర్మలన్నియు ధనసాధ్యములు. అన్నదానము కూడా ధనముచేతనే సాధింపదగినది. దరిద్రులు కూడా బిచ్చమెత్తి సత్కార్యములు చేయుటలేదా యందురేమో! వారైననూ ధనము సమకూడిన పిమ్మటనే కదా చేయుట. ఆ సమయమున వారు ధనికులనియే చెప్పవలెను.

24. **ధనమేవ గర్భాధానాదిషోడశసంస్కారముఖ్యసాధనం సద్ద్విజత్వం దిశతి। భగవద్భక్తి నిర్వాహకఞ్చ ధనమేవ। ధనినో హి భగవత్కైఙ్కర్యం కర్తుం క్షమన్తే। తీర్థాటనఞ్చ ధనైకసాధ్యమ్। శ్రీరఙ్గనాయకాదిదేవపూజనఞ్చ ధనైక సాధ్యమ్! ధనేన హి దేవార్చకా ధనికస్య వశం యాన్తి। ధనికా హి స్వయఙ్గృహేషు శీతవాతాతపాదినివారకేషు సుఖం వసన్తోఽన్యాంశ్చ సుఖం వాసయన్తి।**

బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు ద్విజులని పిలువబడుటకు గర్భాధానము మున్నగు నేషోడశ(16) సంస్కారములు గలవో అవి నెరవేరుటకును ధనమే సాధనము. మఱియు భగవద్భక్తిని నిర్వహించునదియు ధనమే. భగవత్కైంకర్యము చేయుటకు అనగా నానా విధములగు నుత్సవములు జేయుటకు ధనమే కారణము. శ్రీరఙ్గనాయకాదుల నారాధించుటకు ధనమే సాధనము. ధనమూలమున నర్చకులు ధనికునకు వశమగుదురు. అందుచేవారికి స్వామిసేవ చక్కగా లభించును. ధనికులు మంచి కట్టడములగట్టుకొని ఎండకు చలికి గాలికి బాధపడక సుఖముగా వసించుచు నితరులకుగూడ సుఖనివాసము కల్పింతురు.

25. **కిఞ్చ యది లోకే ధనవన్తస్సాధవో న స్యుస్తర్హి సన్న్యాసినాం భిక్షాన్నాదికమపి దుర్లభమేవ। కవయశ్చ ధనినస్స్వకృతవాన్ గ్రన్థాముద్రయిత్వా శాశ్వతాన్విదధతే। ధనాభావేతు ముద్రణాభావాద్గ్రన్థప్రఖ్యాతిరేవ న స్యాత్।**

మఱియు, లోకములో నుదారులగు ధనవంతులు లేనియెడల సన్న్యాసులకు భిక్షకూడ

లభింపదు. కవీశ్వరులకు ధనమున్నచో దమగ్రంథములను ముద్రించి శాశ్వతమొనరింతురు. ధనములేనిచో ముద్రణముజరుగక గ్రంథములకు బ్రఖ్యాతి లభింపదు.

26. పూర్వకాలేపి ధనం గృహీత్వైవ లేఖకా గ్రన్థాం స్తాలపత్రేష్వలిఖత్ యః పరోపకారాయ గ్రన్థం లిఖితవాన్ సోపి ధనిక ఏవ। న తు దరిద్రస్య భుక్తి శూన్యత్వేన చిత్తస్థైర్యాద్యయోగాత్। కిమ్బహునా! దేవో పి ధనస్య పృష్ఠే వసతి। "ధనమూలమిదఙ్జగత్"।

పూర్వకాలమున గ్రంథములను దాటియాకులలో వ్రాసినవారుకూడ ధనము తీసుకొనియే వ్రాసిరి. ఎవ్వడేని ధనము గైకొనక పరోపకారమునకు వ్రాసియుండెనా అతడు ధనికుడై యుండును కాని దరిద్రుడై యుండడు. దరిద్రుడైన పక్షమున వేళకు తిండియుండక ఆతనికి చిత్త స్థైర్యముండదు. వేయేల? భగవంతుడుకూడ ధనమునకు వెనుకయుండును. జగత్తు ధనమూలమైయున్నది.

27. యదధనసాధ్యమ్ సత్కర్మ తన్నైవ పశ్యామః। కిఞ్చ ఆత్మారామం విహాయ తదితరసర్వలోకస్య ధనమేవ సుఖప్రదమ్। ధనాభావే సుఖాభావ ఏవ। ధనినః ఖలు ప్రాసాదేషు వసన్తో మృష్టమన్న మశ్నన్తః స్రగ్విణో భూషణవన్త శ్చన్దన కస్తూర్యాదిలేపభాజః పట్టామ్బరధరాః స్వలఙ్కృత సున్దరీభిస్సహ సమ్భోగాదికం కుర్వన్తః స్వయం మధురతరం గాయన్తః పరైశ్చవైణికై ర్గాపయన్తః ప్రహృష్టైః పుష్టైశ్చ పుత్రమిత్రభృత్యాదిభిః పరివేష్టితా వన్దిమాగధాదికీర్తిత మాత్మసద్యశః శృణ్వన్త స్స్వయం నన్దన్తః పరాంశ్చార్థినో ధనధాన్యాదిప్రదానేన నన్దయన్తః పుత్రపౌత్రాది వివాహాది మహసత్కర్మనేన సముల్లాసిన స్సుఖం లభన్తే।

ధనమున కలవికాని సత్కార్యమొక్కటియులేదు. ఆత్మారాముడగు మహామహునకు దప్ప తక్కినప్రజకంతయు ధనమే సుఖదాయకము. ధనము లేనిది సుఖములేదు. ధనవంతులు మేడలయందు వసించుచు మృష్టాన్నము భుజించుచు పుష్పములను ఆభరణములను ధరించి, చందన కసూర్తికాది లేపములనలంది, జలతారు పట్టుబట్టల గట్టికొని సుందరాంగనలగూడి విహరించుచుందురు. సంతుష్టాన్తరంగు లైన పుత్రమిత్ర బాంధవులు తమ్ము బరివేష్టింప వీణావాదనకుశలులైన గాయకులచే బాడించుచు తాము మధురముగ బాడుచు కాలయాపనము చేయుదురు. స్తోత్ర పాఠకులు దమ యశస్సు గానము చేయుచుండ విని యానందించుచు యాచకులకు

ధనధాన్యముల నొసంగి సంతోష పెట్టుచుందురు. మఱియు పుత్రపౌత్రాదుల వివాహాదికార్యములు మహావైభవముగ జరుగుచుండ వానిని జూచి యానందపడుచు సుఖముగ జీవింతురు.

28. యే పునర్లుబ్ధాస్స్వయమనశ్నన్తః పరేభ్యఃకిమపి న దదతి తే ధనికాభాసా దరిద్రా ఏవ।

శ్లో॥ ధనినోఽ ప్యదానవిభవా గణ్యన్తేధురిమహాదరిద్రాణామ్।
హన్తి న యతః పిపాసామతస్సముద్రోపి మరురేవ॥ ఇతి వచనాత్.

"యద్దదాతి యదశ్నాతి త దేవ ధనినాం ధనమ్" "దానోపభోగరహితం విఫలం ధనం య" దితి వ్యర్థధనా లుబ్ధా దరిద్రా ఏవ। అయఞ్చ లోభో న ధనగతో దోషః కిన్తు పురుషగత ఏవ।

ఎవరు ధనికులయ్యు తాముదినక యొరులకు బెట్టకయుందురో అట్టివారు ధనికులవలెకన్పడు దరిద్రులని చెప్పవలెను. వీటిని గూర్చి యొక కవి యిట్లు నుడివెను. "దేనిని దానము చేయుదురో దేని ననుభవింతురో అదియే ధనికుల యొక్క ధనము, దానము అనుభవములేని, ధనము నిష్ఫలమైనది. ఇట్టి విషయమైన ధనముగల పీనాసివారు దరిద్రులే. ఈ పిసినిగొట్టుతనము ధనమునకు చెందిన దోషము కాదు. ధనాశ్రయమైన వ్యక్తికి జెందినది.

29. దరిద్రాశ్చ తరుమూలేషు వసన్తః వాతాతపాదిప్రపీడితాః। జఠరాగ్నిదగ్ధాః క్షుత్ క్షామ శిశు ప్రపీడితాః, దారాన్ ద్రష్టుమప్యనుత్సహమానాః, పితృమాతృ దారాభిరనవరతం శప్యమానాః విధిం నిన్దన్తస్స్వయం రుదన్తః, అన్యాంశ్చ రోదయన్తఃక్షుద్వారణాయ పాపాని కుర్వన్తి। తదుక్తమ్।

శ్లో॥ అదానదోషేణ భవేద్దరిద్రోదరిద్రదోషేణకరోతి పాపమ్।
పాపాదవశ్యం నరకం ప్రయాతి పునర్దరిద్రః పునరేవ పాపీ॥ ఇతి।

తస్మాద్ధనినో లుబ్ధా జన్మాన్తరే దరిద్రా ఏవ భవేయుః।"ద్వారం ద్వారమటన్ భిక్షుశ్శిక్షత్యేవ న యాచతే। అదత్వా మాదృశో మాభూర్దత్వా త్వం త్వాదృశో భవ! ఇతి వచనాత్।

దరిద్రులన్ననో–చెట్టుక్రింద కాపురము చేయుచు చలికి ఎండకు గాలికి బాధపడుచు జఠరాగ్నిచే దహింపబడుచు, ఆకలి బాధచే నలమటించు శిశువు లేడ్పించుచుండ

భార్యను చూచుటకైన మనసొప్పక తల్లిదండ్రులచే భార్యచే దిట్లుదినుచు దైవమును దూషించుచు నేడ్చుచున్నవారై చూచినవారల నేడ్పించుచు నాకలిబాధను బోగొట్టుకొనుటకై పాపముల జేయుచుందురు. ఈవిషయమున నొక మహాకవి వాక్యమును జూతము. “ధనికుడు దానము చేయని దోషమువలన దరిద్రుడై జన్మించును. దారిద్ర్యదోషమువలన పాపము చేయును. పాపముచే నరకమున కేగును. మరలదరిద్రుడై మరల పాపియగు చుండును.” కావునలుబ్ధులైనధనికులు మరుజన్మమున దరిద్రులే యగుదురు. ఈ విషయమును బోధించుటకై యొక మహాకవి శివునిగూర్చి యిట్లు వర్ణించెను. “శివుడు కపాలమును ధరించి యిల్లిల్లుతిరుగుట యాచించుటకుగాదు. ధనికులకొక మహత్తర సందేశమును బోధించుటకై యాతడిట్లు తిరుగుచున్నాడు ఏమన–ఓ ధనికా! నీవు లుబ్ధుడ వై యాచకులను చిన్నబుచ్చి న యెడల మరుజన్మమున నావలె భిక్షాపాత్రము ధరింపగలవు. అటుల దుర్గతి జెందకుము. ఈజన్మమున దానముచేసి మరల నీవలె ధనికుడవై జన్మింపుము!

30. న చైవం ‘పాపకారిణో దరిద్రస్య యమశిక్షైవ। కిన్తు రాజశిక్షాపి చౌర్యాదివశాద్భవతి, నాయం ధనదోష ఇతి భ్రమితవ్యమ్, కిన్తు ధనాభావదోష ఏవ।

పాపకృత్యము లొనర్చు దరిద్రునకు మరణించినపిదప యమశిక్ష యొక్కటియే కాదు. బ్రతికియుండగా ఏదొంగ తనమునకోపట్టుబడి కారాగారశిక్ష కూడా ననుభవింప వలసి యుండును. ఇది ధనదోషమని పొరబడుదురేమో, ఎన్నిటికినీ కాదు. ధనము లేనందువలన వాటిల్లెడి దోషమని గ్రహింపవలెను.

31. కిఞ్చాయం దరిద్రః–

“మత్కుణా మశకా రాత్రౌ మక్షికా యాచకా దివా।
పిపీలికా చ భార్యా చ దివారాత్రౌ చ బాధతే॥

ఇతి యాచకస్సన్నత్యన్తం బాధతే। తైశ్చాధిక్షిప్యతే। ధిఙ్మామితి స్వజీవితే నిన్దాం ధత్తే। తతో వాప్యాదిపతనేనాత్మ హత్యాం చ తనుతే। తస్మాచ్చాత్మ హత్యాదోషాదన్ధం తమః ప్రపద్యతే।

మఱియు దరిద్రుడెల్లపుడు పరులను మిక్కిలి బాధించుచుండును. “నల్లులు దోమలు

రాత్రియందును, ఈగలు యాచకులు (దరిద్రులు) పగటియందును బాధింతురు. చీమయు భార్యయు రాత్రింబవళ్లు బాధింతురు” అని యొక కవి వర్ణించెను. ఇందు దరిద్రుడీగలతో బోల్పబడెను. ఇతడు యాచన కేగినపుడు యజమానులచే ధిక్కరింపబడును. పిమ్మట–“ఛీ ఛీ పాడుజీవితమును” అని తనజీవితమును నిందించుకొనును. అటుపై యేబావియందో పడి యాత్మహత్య జేసికొనుటయు కలదు. ఆత్మహత్యాదోషమువలన నంధకారమయమగు నరకముపాలగును.

32. అపి చ దరిద్రః భిక్షాలబ్ధపూతిగన్ధాన్నాదినా శరీరపోషం కుర్వన్ తమోగుణమయో భవతి। అతఏవ వివేకశూన్యః పశుతుల్యో భవతి। అస్య దరిద్రస్య ద్విపాత్పశోః నేహసౌఖ్యం, న సరసౌఖ్యం, నాపి మోక్షః।

మఱియు దరిద్రుడు బిచ్చమునకుదొరకిన దుర్గంధాన్నము పాసిన కూరలు మున్నగు వానితో కడపు నింపుకొనుటచే తమోగుణము వృద్ధిజెందును. అంతట వివేకమునశించి పశుతుల్యుడగును. ఇట్టి ద్విపాత్పశుప్రాయుడగు దరిద్రున కిహలోకసౌఖ్యముగాని పరలోకసౌఖ్యముగాని మోక్షముగాని లభింపదు.

33. యద్యపి దరిద్రః పర్వతకన్దరే స్థిత్వా వాతామ్బు పర్ణాశనో నిరాహరో వా భూత్వా లంబికాయోగం నిర్వికల్పసమాధిం వా ప్రాప్య జీవన్ము క్తి సౌఖ్యం ప్రారబ్ధావసానే కైవల్యం చ ప్రాప్తుం శక్నోతి, తథాపి న తాదృశాః కలియుగే సన్తీతీ బోద్యమ్। తస్మాత్కలియుగే సర్వేషాం జనానాం గుణానాఞ్చ ధనమేవాశ్రయః।

దరిద్రుడైనను నింద్యజీవితముగడుపక పర్వతగుహలలో వసించి ఆకులలముల దినుచు క్రమముగా నిరాహారుడై లంబికాయోగమును గాని నిర్వికల్పక సమాధినిగాని యవలంబించి జీవన్ముక్తి సౌఖ్యము ననుభవించుచు దేహావసానమున ముక్తి చెందవచ్చును. కాని యిట్టిమహనీయులు కలికాలముననుండురు. కావున కలియుగమున సర్వజనులకు సమస్తగుణములకు ధనమే యాధారమని గ్రహింపవలెను.

34. బహుభాషీ ధనికో వాచాల ఇతి గీయతే। దరిద్రస్తు వాచాట ఇతి విగీయతే। అల్పభాషీ ధనికో మితభాషీతి గీయతే। దరిద్రస్తు గర్విత ఇతి విగీయతే। అభాషీ ధనికో మునిరితి గీయతే। దరిద్రస్తు మూక ఇతి విగీయతే। బహ్వన్నభుగ్ధనికో మృష్టాశీతి గీయతే। దరిద్రస్తు అశనఘాతుక ఇతి విగీయతే।

ధనికుడధికముగా మాటాడుచో "మాటకారి" యని కీర్తింపబడును. దరిద్రుడు మాటాడిన "వదరుబోతు" అని నిందింపబడును. ధనికుడు దక్కువగా మాటాడిన "మితభాషి" యందురు. దరిద్రుడు "గర్వపోతు" అనిదూషింపబడును. ధనికుడు మాటాడనియెడల"మౌనవ్రతి" యందురు. దరిద్రుడు మూగవాడని పరిహసింప బడును. అధికముగా భుజించు ధనికుడు "మృష్టాన్నభోజి" యని స్తుతింపబడును. దరిద్రు "దశనిఘాతుకు" డని దూషింపబడును.

35. దీర్ఘవరాజ్గో ధనికః పాఞ్చాలజాతిపురుష ఇతి గీయతే, దరిద్రస్తు ఖర ఇతి విగీయతే। బహుధారో ధనికః కృష్ణ ఇతి గీయతే, దరిద్రస్తు శ్వేతి విగీయతే। బహుపుత్రా ధనికపత్నీ మహాభాగేతి గీయతే, దరిద్రపత్నీతు సూకరీతి విగీయతే।

ఎత్తరియైన ధనికుడు "పాంచాలజాతిపురుషు"డని కొనియాడబడును. దరిద్రుని "గాడిద" యని నిందింతురు. ధనికుడు వ్యభిచారియైన "కృష్ణు" డని కీర్తింపబడును. దరిద్రుడు"కుక్క"యని దూషింపబడును. బహుసంతతిగల ధనికురాలు భాగ్యశాలి యని పిలువబడును. దరిద్రురాలు "పందివలెకనినది"యని దూషింపబడును.

36. విరూపమపి ధనికపుత్రం సర్వే లాలయన్తి। సురూపమపి దరిద్రపుత్రం న కోపి లాలయతి- ప్రత్యుతాధిక్షిపతి। రూపవాన్ధనికో "యత్రాకృతిస్తత్ర గుణావస" న్తీతి గీయతే దరిద్రస్తు"విగ్రహపుష్టిర్నైవేద్యనష్టి" రితి విగీయతే।

ధనికునిబిడ్డ కురూపియైనను నందఱు ముద్దాడుదురు. దరిద్రపుత్రుడు రూపసియైనను గండ్లజూడరు: మీదుమిక్కిలి వంకలు పెట్టుదురు. అందగాడైన ధనికునిజూచి "రూపమున్న తావున నేగుణములుండు" నని కొనియాడుదురు. దరిద్రు డందగాడైనచో "విగ్రహపుష్టి నైవేద్యనష్టి" యని వెక్కిరింతురు.

37. విద్యావాన్ధనికో యద్యద్వదతి తత్తదేద ఏవ। దరిద్రస్తు యద్యద్వదతి తత్తదనృతమేవ। ధనికస్యయాచ్నాపి పుణ్యకృదయమితి కీర్తికరేవ్య। దరిద్రస్య తు జీవనార్థేయమస్య యాచ్నేతి లాఘవకరీ। ధనిక దేహగతాని కూట కనకాభరణాన్యపి కనకాభరణాన్యేవ। దరిద్రదేహగతాని కనకాభరణాన్యపి కూటకనకాభరణాన్యేవ।

విద్యావంతుడైన ధనికుడు పలుకునదంతయు వేదమే. దరిద్రుడేది చెప్పినను అది యసత్యమే యందురు. ధనికుడు యాచించిన పుణ్యకార్యధురంధరు డందురు.

దరిద్రుడర్థించిన "జీవనమునకై యిదియొకపన్ను గడ" యని తూలనాడుదురు. ధనికుడు ధరించినవి మాయబంగరు సొమ్ము లైనను పదాఱువన్నె బంగార మందురు. దరిద్రుడు కనకాభరణములు ధరించినను కాకిబంగారమందురు.

38. ధనవాన్యదివేశ్యాం సజ్గచ్ఛేత్తర్హి కలాశాస్త్రాభిజ్ఞోయమితి గీయతే। యది దరిద్రస్తాంగచ్ఛేత్తర్హి వేశ్యాగామీ పతితోఽయమితి విగీయతే। ధనికస్య ద్విజస్య నర్తనం లీలా, దరిద్రస్య తు నర్తనాన్నటోఽయ మపాజ్ క్తేయ ఇతి గర్హణమ్।

ధనవంతుడు వేశ్యాసక్తుడైనయెడల కామశాస్త్రరతుడని కొనియాడుదురు. దరిద్రు డాపనిజేసిన వేశ్యాలంపటుడు పతితుడని దూషింతురు. ధనికుడగు ద్విజుడు నాటకములలో జేరి వేషముకట్టిన విలాసపురుషుడని కీర్తింతురు. దరిద్రుడైనచో వేషగాడు కులముచెడినవాడని దూషింతురు.

39. కిమ్బహునా!-

"గుణాయన్తే దోషాస్సుజనవదనే దుర్జనముఖే గుణా దోషాయన్తే ద్వయమిదమభూద్విస్మయపదమ్। మహామేఘః క్షారం పిబతి కురుతే వారిమధురం ఫణీపీత్వా క్షీరం వమతి గరళం దుస్సహతరమ్"ఇతివత్ దోషా అపి ధనికమాశ్రిత్య గుణాభవన్తి। గుణాఅపి దరిద్రమాశ్రిత్య దోషాభవన్తి। అహో దారిద్ర్యస్య దౌరాత్మ్యమ్! యత్స్వయం దుష్టం సత్ స్వాశ్రయానన్యాంశ్చ దూషయతి।

ఎంతయని చెప్పుదుము? "సత్పురుషుని నోటిలోబడిన దోషములుగూడ గుణము లగును. దుష్టునినోటిలోబడిన గుణములును దోషములగును ఎట్లన- మేఘము సముద్రములోని యుప్పునీటినిద్రావి మధురోదకము వర్షించుచున్నది. సర్పము పాలుద్రావియు దుర్భరమగు విషము గ్రక్కుచున్నది అని యొక మహాకవి చెప్పినటుల ధనికునికడనున్న దోషములు గుణములగును. దరిద్రునిజేరిన గుణములుగూడ దోషములుగ గోచరించును. ఆహా దారిద్ర్య మెంత పాపిష్ఠమైనది! తానుదుష్టమగుట యేగాక తన్నాశ్రయించిన వారిని గూడ దుష్టులజేయుచున్నది.

40. నను ధనస్యేవ దారిద్ర్యస్యాపి దుష్టత్వశిష్టత్వే స్వాశ్రయపురుషగతదుష్టత్వ శిష్టత్వప్రయుక్తే ఏవ। దరిద్రోఽపి హి సత్పురుషః ప్రభూతగుణవానేవ- తథాహి:- దరిద్రో హి శిష్టః ప్రాణాపదమాపన్నోపి న చౌర్యం కరోతి। కిన్తు

భిక్షాటనేనైవ జీవతి। మదాభావాన్న పరానధిక్షిపతి। సర్వమాత్మవన్మన్యతే। యథాశక్తి నివాసజలాన్నదానాదినాఽతిథ్యాదీం స్తర్పయతి। సదాపి భగవన్తం భజత ఇతి చేన్మైవమ్వాదీః। సర్వామపి గుణరాశి మేకో దారిద్ర్యదోషో నాశయత్యేవ, మూత్రబిన్దురేకః పయోరాశిమివ। "దారిద్ర్యదోషో గుణరాశినాశీ" తి వచనాత్।

ధనమువలనజరుగు మంచిచెడ్డలకు ధనముకారణము గాదనియు ఆధనమెవరియొద్ద నుండునో ఆవ్యక్తి యొక్క గుణములు కారణమనియు వచించితిరి. అట్టులనే దారిద్ర్యమువలన సంభవించెడి మంచి చెడుగులకుగూడ ఆవ్యక్తియే కారణముగాని దారిద్ర్యముకాదు. సహజముగా సత్పురుషు డైనవాడు దరిద్రుడైనను గుణవంతుడుగనే యుండును. ఎట్లన– సదాచారసంపన్నుడైన దరిద్రుడు ప్రాణాపాయస్థితి వచ్చినను దొంగతనము జేయడు: బిచ్చమెత్తి జీవించును. అహంకారముండదుగాన నతడితరుల నాక్షేపింపడు. అందఱును తన వంటి వారేయని తలచును. తనకున్న దానిలో నతిథులకన్నోదకములను నివాసమును నొసగి వారిని తృప్తిపరుచును. మఱియు నెల్లవేళల భగవంతుని భుజించుచుండును. కావున నిందు దారిద్ర్యదోషమేమి కలదందురా? వినుడు–దారిద్ర్యదోషము సుగుణసంపదను నశింపజేయునని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఒక్క మూత్రబిందువు క్షీరభాండమును జెడగొట్టునటుల నెన్నిసుగుణములున్నను దారిద్ర్యదోషము వానిని మట్టుబెట్టును.

41. స్వయమేవ నిర్గృహః పరమదరిద్రశ్శిష్టోపి కథమన్యస్మై నివాసం దద్యాత్? స్వయమేవ యామత్రయాదూర్ధ్వం భిక్షితమన్నమదన్ పరమదరిద్రః కథమతిథ్యాదీం స్తర్పయేత్?తస్మాద్దుష్టమేవ దారిద్ర్యమ్!

ఒకడు సదాచార సంపన్నుడే యగుగాక! అతడు పరమదరిద్రుడైన దనకే గృహ ముండదు. ఇక నితరులకు నివాసమెట్లు కలుగజేయును? మూడుజాముల వేళ బిచ్చపుమెతుకులు దినువాడతిథుల దృప్తిపరుచుటెట్లు? కావున దారిద్ర్యము కడుంగడు చెడ్డదియనుటలో సందియములేదు.

42. ఇదమత్ర బోధ్యమ్।"ఏకా భార్యా సున్దరీ వా దరీ వా" ఇతి వచనాత్ ధనవాన్పుమాన్–గృహస్థాశ్రమం స్వీకృత్య స్రక్చన్దనవనితాదిసౌఖ్యమనుభవన్, యజ్ఞయాగాది సత్కర్మాణి గృహదానాన్నదానకన్యాదానాదిసద్దానాని చ కుర్వన్

భగవన్తం భజమానో రాజయోగీ భూత్వా సద్విద్యామధిగత్యేహసౌఖ్యమనుభవన్ పరమపదాసక్తచేతా వర్తేత।

సారంశ మెద్దియన– ధనవంతుడు యథావిధిగ గృహస్థాశ్రమము స్వీకరించి చందన తాంబూలాదిసహితముగ భార్యతో గ్రీడించుచు యజ్ఞయాగాదిసత్కర్మల నాచరించుచు గృహదానము అన్నదానము కన్యాదానము మున్నగు సద్దానముల జేయుచు భగవదారాధనగావించుచు రాజయోగియై సద్విద్యనార్జించి యిహసౌఖ్య మనుభవించుచు మోక్షాసక్తుడై యుండవలెను. "సుందరాంగనయో–పర్వత గుహయో ఇందొక్కటి ప్రియురాలై యుండవలె" నని యొకమహనీయుడు వచించెను.

43. దరిద్రస్తు–సర్వం పరిత్యజ్య కామపి దరీమాశ్రిత్య హఠయోగీ భూత్వా యోగానన్దమనుభవన్నాత్మనిష్ఠో వర్తేత – ఇతి మార్గద్వయం సువ్యవస్థితమ్।

ఇక దరిద్రుడన్ననో– సర్వమును బరిత్యజించి యొక పర్వతగుహయందు జేరి హఠయోగము నభ్యసించి యోగానన్దమనుభవించుచు నాత్మనిష్టుడై యుండవలెను. ఇటుల రెండు మార్గములు పెద్దలచే ధృఢముగా జెప్పబడినవి.

44. యః పునర్ధనమదాన్ధః యశ్చ దరిద్రస్సంసారీ తావుభౌ నేహసౌఖ్యం నాపి పరసౌఖ్యం మోక్ష సౌఖ్యం ప్రాప్ను యాతామ్। తస్మాత్ఖలస్యధన–మయోగినో దారిద్ర్యఞ్చ విషమేవ। సాధోస్తు ధనమమృతమ్। యోగినో దారిద్ర్యఞ్చామృత మేవ।

పై మార్గములననుసరింపక ఏధనికుడు ధనమదాంధుడై వర్తించునో:ఎవడు దరిద్రుడయ్యు సంసారమున జిక్కు కొనునో:వీరికి నిహసౌఖ్యము గాని పరలోక సుఖముగాని మోక్షముగాని ప్రాప్తించదు. కావున దుష్టునకు ధనము యోగభాగ్యము లేని వానికి దారిద్ర్యము ఈరెండును విషప్రాయములు. సజ్జనునకు ధనము, యోగికి దారిద్ర్యము అమృతప్రాయములు.

45. న చాకిఞ్చన ఏవ సాధుర్న ధనిక ఇతి వాచ్యమ్। యస్య ధనికస్య గర్వాహఙ్కారాదికం కిఞ్చనాపి నా స్తి స ఏవా కిఞ్చనః, న తు శుష్కదరిద్రః । యద్యప్యేనం ధనం బహుగుణమ్, తథాపి న ధనలోభేన దుష్టకర్మాణి కుర్యాత్। దుష్టకర్మాచరణస్య పాతిత్యావహత్వాత్।

దరిద్రుడైనవాడే సత్పురుషుడగునుగాని ధనికుడెన్నడు సత్పురుషుడు కానేరదని

తలంతురేమో: అది కల్ల. ధనమున్నను గర్వము బొత్తుగా లేని యెడల నత డకించనునివలె వినయాదిగుణాన్వితుడై యుండును. అంతయే కాని గుణవంతుడు శుష్కదరిద్రుడై యుండవలెనని యనుకొనరాదు. పై దెల్పినరీతిగా దర్శించిన ధనములో నెన్నియో సుగుణములు గానవచ్చుచున్నవి. ఐనను ధనార్జనమునకై దుష్కార్యముల జేయురాదు. దుష్కృత్యములు నరుని పతితునొనర్చును.

46. కిన్తు విహితయైవ వృత్త్యా ధనమార్జయే దార్జితఞ్చ ధనం దేశే కాలే పాత్రే చ దద్యాత్। ఏష హి ధర్మః పరమః। "ఇజ్యాయనదానాని పావనాని మనీషిణామ్" ఇతి వచనాత్। **ఏతాని త్రీణ్యపి హి ధనసాధ్యాని। తస్మాద్ధనం నావమన్యేత। తచ్చధనం లక్ష్మీకటాక్షం వినా న లభ్యతే। నాపి వర్ధతే। నాప్యక్షయ్య మ్భవతీతి ధనకామినా లక్ష్మీర్భజనీయా।**

శాస్త్రముచేత దనకువిధింపబడిన వృత్తినవలంబించి ధనార్జనము చేయవలెను. ఆర్జించినధనము దేశకాలపాత్రముల గమనించి దానము చేయవలెను. ఇది మానవునకు బరమ ధర్మము. యజ్ఞము అధ్యయనము దానము ఇవి మానవుని బవిత్రునిజేయునని శాస్త్రము తెల్పుచున్నది. వీనినాచరించుటకు ధన మావశ్యకము. కావున ధనమునునిందింపరాదు. అట్టి ధనము లక్ష్మీకటాక్షము లేనిదే లభింపదు, వృద్ధిజెందదు: తరిగినది పూర్తికాదు. కావున ధనకాంక్షగలవాడు లక్ష్మీదేవినారాధింపవలెను.

47. "యస్యా హిరణ్యం విన్దేయం గామశ్వం పురుషానహమ్। అలక్ష్మీర్మే నశ్యతాం త్వాం వృణే" ఇతి శ్రీసూక్తాత్. స చ లక్ష్మీభజనప్రకారః శ్రీసూక్త భాష్యే స్ఫుట ఏవ। "యద్ద్వారే మత్తమాతఙ్గా వాయువేగా స్తురఙ్గమాః। పూర్ణేన్దువదనా నార్యశ్శివపూజా విధేః ఫలమితి వచనాదైశ్వ ర్యార్థినా శివపూజా విధేయేతి కేచిత్।

సువర్ణము గోవులు అశ్వములు మున్నగుసంపదబడయుటకును, దారిద్ర్యము తొలగుటకును లక్ష్మీదేవిని గురించిన ప్రార్థనము శ్రీసూక్తమున గానబడుచున్నది. లక్ష్మీపూజా విధానము శ్రీసూక్తభాష్యమున వ్రాయబడియున్నది. శివపూజ వలన నైశ్వర్యము సిద్ధించునని కొందఱు వచింతురు. "మదించిన గజములు వాయు వేగముగల గుఱ్ఱములు పూర్ణచంద్రముఖులగు నారీమణులు నెవని వాకిట నుందురో

అది శివారాధనకు ఫలితమని పురాణములు వెల్లడించుచున్నవి.

48. లక్ష్మ్యా శ్శివస్య వేశ్వరావతారత్వాత్సర్వథాపీశ్వర భజనమేవ కర్తవ్యమ్। న హీశ్వరమ్భజమానస్య దుర్లభం నామ! న చ మోక్షార్థమేవేశ్వరో భజ్యతా కిమితి ధనార్థమితి వాచ్యమ్। ధనస్యాపి పరమ్పరయా మోక్షహేతుత్వస్యోక్తత్వాత్। ధనేనైవ లోకయాత్రా నిర్వహణాచ్చ।

లక్ష్మీదేవి కానిండు శివుడేకానిండు అందఱియందును దైవతత్త్వము సమానముగాన నేరీతిగనైన దైవమునారాధింపవలెను. ఈశ్వరుని భజించువారికి లభింపని దెద్దియులేదు. మోక్షార్థియైనవు డీశ్వరునిభజించుట యుక్తముగాని ధనార్థమై యీశ్వరారాధన యుక్తము కాదని కొందఱు వాదింతురు. ఇదియసమంజసము. ఏలయన ధనముగూడ గ్రమముగ ముక్తి హేతువగుచున్నది:మఱియు జీవయాత్రకు బ్రధాన హేతువు ధనమే యగుచున్నది కాన ధనార్థమై భగవదారాధన కూడ మోక్షహేతువగుచున్నది కాన ధనర్థామై భగవదారాధన కూడ మోక్షహేతు వగుచున్నటుల పూర్వమే నిరూపింపబడినది.

49. ఇహజన్మని జన్మాన్తరే వా తోషితేశ్వరానుగ్రహోద్ధనం లబ్ధ్వా తు న గర్వాహఙ్కారాదికం ప్రాప్నుయాత్। ఇదమేవ మహత్తరం కష్టమ్, యద్ధనే సత్యనౌద్ధత్యమ్। అత్రైవ పురుషకారస్సర్వోప్యుపయోక్తవ్యః। సత్యాన్తు వినయాదిగుణసమ్పత్తౌ నా స్తి ధనేన తుల్యం కిఞ్చిద్వస్తు భువనే పురుషార్థప్రదం పురుషస్య।

ఇతి బెల్లంకొండోపనామక రామకవికృతం ధ న వ ర్ణ న మ్।
శ్రీహయగ్రీవార్పణమస్తు. పరీధావి చైత్రశుద్ధాష్టమీ।

ఈజన్మమునగాని పూర్వజన్మములందుగాని తానొనర్చిన యీశ్వరారాధనచే లభించిన ధనమునుబట్టి మానవుడహంకారముజెందరాదు. ధనము లభించియు గర్వము స్పృశింపకుండుట చాలగొప్ప విషయము. మానవునిమనోబల మంతయు నీవిషయమున వినియోగింపదగియున్నది. వినయము మున్నగు గుణము లుండెనేని యాతనికి ధనముతో సమానమగు మఱియొక వస్తువులేదు. అదియే సకలపురుషార్థముల సాధించుటకుపకరించును.

ఆంధ్రీకరించినది–ధర్మపురి శేషగిరిశర్మ, సంస్కృత పండితుడు
మునిసిపల్ హైస్కూలు, నరసరావుపేట.

శ్రీః